

Dingtuna förskola

Stensträngar och en nypåträffad grav

Antikvarisk kontroll

RAÄ 559
Östjädra 1:246
Dingtuna socken
Västmanland

Jan Äblström

Innehållsförteckning

Inledning	1
Målsättning och metod	1
Undersökningsresultat.....	2
Referenser	6
Tekniska och administrativa uppgifter.....	6
Figurer	7

Utgivning och distribution:
Stiftelsen Kulturmiljövård Mälardalen
Stora gatan 41, 722 12 Västerås
Tel: 021-80 62 80
Fax: 021-14 52 20
E-post: info@kmmd.se

© Kulturmiljövård Mälardalen 2008.

Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet. Ärende nr MS2006/01407.

ISSN: 1653-7408
ISBN: 978-91-86019-29-7

Västerås 2008

Inledning

Västerås kommun planerar en utvidgning av förskolan i Dingtuna med nya byggnader och en större lektyta (se figur 5). I den riktning åt vilken utvidgningen är möjlig ligger stensträngen RAÄ 559. Vidare i samma riktning finns gravfältet RAÄ 30. Området ligger i övergången mellan planerad mark och skogsmark (se figur 6).

Den antikvariska insatsen definierades genom olika möten mellan länsstyrelsen, kommunen och Kulturmiljövård Mälardalen (KM).

När uppdraget var definierat direktvalde länsstyrelsen KM som utförare av en antikvarisk kontroll av de partier där stensträngen (RAÄ 559) bedömdes kunna förekomma i övertorvat skick samt av en gravliknande förhöjning. Den kända stensträngen RAÄ 559 skulle dessutom karteras då dess läge visade sig vara felaktigt angivet i Fornminnesregistret (FMIS). KM inkom med en undersökningsplan 2008-02-21 varefter länsstyrelsen fattade beslut 2008-02-22 (1st dnr 431-137-08).

Efter det att kontrollen blivit utförd varvid en stensättning, ett kultur-/skärvstenslager och en ny stensträng framkommit hölls samråd mellan KM och länsstyrelsen samt mellan länsstyrelsen och kommunen. Det beslutades att de nypptäckta lämningarna skall undantas från exploateringen och att de skall övertäckas samt att de inför byggnationen skall markeras med fornlämningsband. Ursprungligen var det inte meningen att eventuellt nypåträffade stensträngar skulle undantas från exploateringen. Stensträngen kom ändå att undantas eftersom länsstyrelsen ansåg att skyddsområdet runt stensättningen annars skulle ha blivit för litet. KM tillfördes ytterligare resurser för att på plats kunna markera området med de nypåträffade fornlämningarna (enligt e-post från länsstyrelsen 2008-03-13).

Västerås kommun bekostade den antikvariska kontrollen för vilken Jan Ählström ansvarade. Fältarbetet utfördes vid tre tillfällen i mars 2008.

Målsättning och metod

Enligt undersökningsplanen syftade den antikvariska kontrollen till att skydda fornlämning från skada och att dokumentera framkomna fornlämningar. Hanteringen av omfattande eller komplexa lämningar skulle föregås av samråd med länsstyrelsen.

Den antikvariska kontrollen skulle avgränsa fornlämningen, bedöma dess omfattning, karaktär och bevarandegrad. Fornlämningen skulle vidare tolkas och preliminär-dateras.

Den antikvariska kontrollen föregick de ordinarie markarbetena och bestod i att det grävdes tre schakt, dels på två platser där stensträngen kunde fortsätta i övertorvat skick dels i en förhöjning som misstänktes kunna utgöra en grav. Schakten grävdes till en anläggningsförande eller orörd nivå vilken återfanns under grästorven på ca 0,1 meters djup. Det kultur-/skärvstenslager som framkom genomgrävdes delvis.

Schakten och de framkomna fornlämningarna mättes in med GPS. Ett parti av den befintliga stensträngen, RAÄ 559, en närbelägen husgrund och en fossil åkeryta

karterades. Den nypåträffade stensträngen dokumenterades genom en planritning i skala 1:50. Eftersom det aldrig var tal om att stensättningen skulle grävas bort dokumenterades den inte mer än genom att den rensades fram, fotograferades och mättes in med GPS. Samtliga fornlämningar fotograferades.

De båda schakt där lämningarna påträffades återfylldes och området markerades med fornlämningsband.

I samband med rapportarbetet genomfördes en översiktlig kartstudie omfattande storskifteskartan och laga skifteskartan för Östjädra samt den Häradseconomiska kartan.

Undersökningsresultat

Schakt 1 grävdes invid ett stort block till vilket stensträngen RAÄ 559 ansluter (se figur 6). Söder om blocket förekom några stenar vilka bedömdes utgöra en sydlig utlöpa av stensträngen. Det visade sig dock att stenarna inte utgör en stensträng utan det rör sig om markfasta stenar kring vilka det har lagts lite röjningssten.



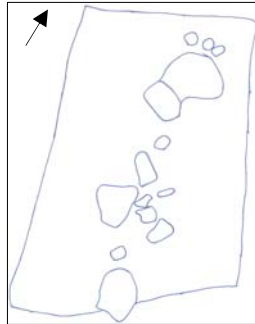
Figur 1. Vy från SÖ mot stensträngen, RAÄ 559, och blocket där schakt 1 grävdes. I nederkant, till vänster, i bild ans de uppstickande stenarna i den nypåträffade stensträngen. Foto J. Åhlström.

Schakt 2 grävdes i anslutning till en gles rad med uppstickande stenar (se figur 6). Dessa stenar bedömdes kunna utgöra en vinkelrät (NV-SÖ) utlöpa från stensträngen RAÄ 559. Det visade sig vara riktigt. Mellan markfasta stenar har stenar blivit lagda så att en stensträng har bildats.

Stensträngen är 8 meter lång (NNV-SSÖ) och 0,5-2,0 meter bred. Den är en- till flerradig och enskiktad (se figur 2). Stensträngen kan karaktäriseras som en påbyggd naturbildning.

Stensträngen löper utmed den nordvästra kanten av den karterade äldre odlingsytan och det är därför ett rimligt antagande att de påförda stenarna utgör bortröjd sten.

Det parti av stensträngen RAÄ 559 som löper mellan den nypåträffade stensträngen och blocket i schakt 1 utgör odlingsytans norra gräns (se figur 6). Även denna stensträng har troligtvis bildats på samma sätt som den nypåträffade stensträngen, stenar som har blivit borttröjda i samband med odling har lagts utmed den odlade marken i ett naturligt stenigt område.



Figur 2. Schakt 2 med stensträngen. Skala 1:200.

Stensträngarna och odlingsytan tycks sammanfalla med övergången mellan odlingsmark och skog på samtliga av de studerade äldre kartorna. Stensträngens tillkomst kan således tidmässigt sättas i samband med uppodlingen av marken. Det är dock oklart när uppodlingen sker, den kan dock genom kartstudien beläggas under 1700-tal.

Schakt 3 grävdes på en mindre höjd (se figur 6). I schaktets östra del framkom en stensättning och i den västra delen framkom ett kraftigt kultur-/skärvstenslager.

Stensättningen ligger i krönläge och den är 3,4x2,4 meter stor (NV-SÖ) och 0,3 meter hög. Den var helt övertorvad och den nordvästra halvan är sedan tidigare bortgrävd varvid stensättningen har en oregelbunden form som kan liknas vid ett D. Den återstående delen är kantskadad i norr. Stensättningen består till övervägande del av 0,2-0,4 meter stora stenar med inslag av knytnävsstora stenar. Stenpackningen förefaller att vara flerskiktad och det förekommer brun, lätt myllig, silt mellan stenarna. Anläggningen kan utifrån stenpackningens karaktär preliminärt dateras till bronsålder/äldre järnålder.



Figur 3. Stensättningen från NÖ, foto J. Åhlström.



*Figur 4. Höjden från VSV. I förgrunden ses den bortschaktade delen där kulturlagret framkom. Stensättningen syns i bildens mitt. I bakgrunden ser man förskolan.
Foto J. Åhlström.*

Kultur-/skärvstenslagret består av morängrus som i ytan är mylligt. Fyllningen är svart av sot och kol och det förekommer ett stort inslag av företrädesvis skarpkantade stenar av olika storlek. Den totala utbredningen är okänd. I nordöst, mot höjdens krön, är lagret 0,4 meter tjockt och i sydväst, som ligger i flack mark, är det 0,1 meter tjockt. Det är troligt att lagret utgör resterna av en schaktskadad skärvstenshöj eller ett skärvstensflak som har legat på förhöjningens sydvästra sida.

Möjligen har marken jämnats ut för att bereda plats för den lada som står några meter sydväst om schakt 3. I samband med det har höjdens västra del schaktats bort varvid stensättningen och kultur-/skärvstenslagret har skadats.

De tre kartorna från 1700-, 1800- och 1900-tal visar en likartad bild med åkermark där dagens bebyggelse breder ut sig och skogsmark där det är skog än idag (se figur 7–9). Som tidigare nämnts sammanfaller läget för den dokumenterade odlingsmarken och de två berörda stensträngarna med kartornas gräns mellan åker och skog. Denna gräns är ungefär densamma på samtliga kartor.

Storskifteskartan redovisar två torp som har legat i skogen. Ett av dessa torp sammanfaller med läget för den karterade husgrunden. Laga skifteskartan redovisar inte något av de båda torpen. Häradsekonomen redovisar inte heller några torp. Däremot redovisas nu en gård, *Tingta*, strax sydväst om området. Gården har blivit flyttad från *Östjädra* i samband med laga skiftet. Flera av gårdens byggnader återfinns ännu direkt sydväst om förskolan. Namnet *Tingta* är sprunget ur den folkliga uppfattningen att platsen tidigare har fungerat som tingsplats (SOFI) (se figur 7–9).

Sammanfattning

Västerås kommun planerar en utvidgning av förskolan i Dingtuna med nya byggnader och en större lekyta (se figur 5). I den riktning åt vilken utvidgningen är möjlig ligger stensträngen RAÄ 559. Vidare i samma riktning finns gravfältet RAÄ 30. Området ligger i övergången mellan planerad mark och skogsmark (se figur 6).

Den antikvariska insatsen definierades genom olika möten mellan länsstyrelsen, kommunen och Kulturmiljövård Mälardalen (KM). Den antikvariska kontrollen kom att omfatta de partier där stensträngen (RAÄ 559) bedömdes kunna förekomma i övertorvat skick samt av en gravliknande förhöjning. Den kända stensträngen RAÄ 559 skulle dessutom karteras då dess läge var felaktigt angivet i Fornminnesregistret (FMIS). Västerås kommun bekostade den antikvariska kontrollen som utfördes under tre dagar i mars 2008.

Vid den antikvariska kontrollen framkom en stensträng, en stensättning och ett kultur-/skärvtenslager. Vidare karterades en fossil odlingsyta och en husgrund. Den västligaste delen av stensträngen RAÄ 559 karterades. Den antikvariska kontrollen resulterade i att den nypåträffade stensträngen och stensättningen kommer att undantas från exploateringen. Länsstyrelsen beslutar om ärendets vidare hantering.

Referenser

Uppgifter ur Fornminnesregistret

Uppgifter från SOFI

Akt LMS T9-62:1 Storskifte, Östjädra 1760.

Akt LMS T9-62:3 Laga skifte, Östjädra 1853.

Tekniska och administrativa uppgifter

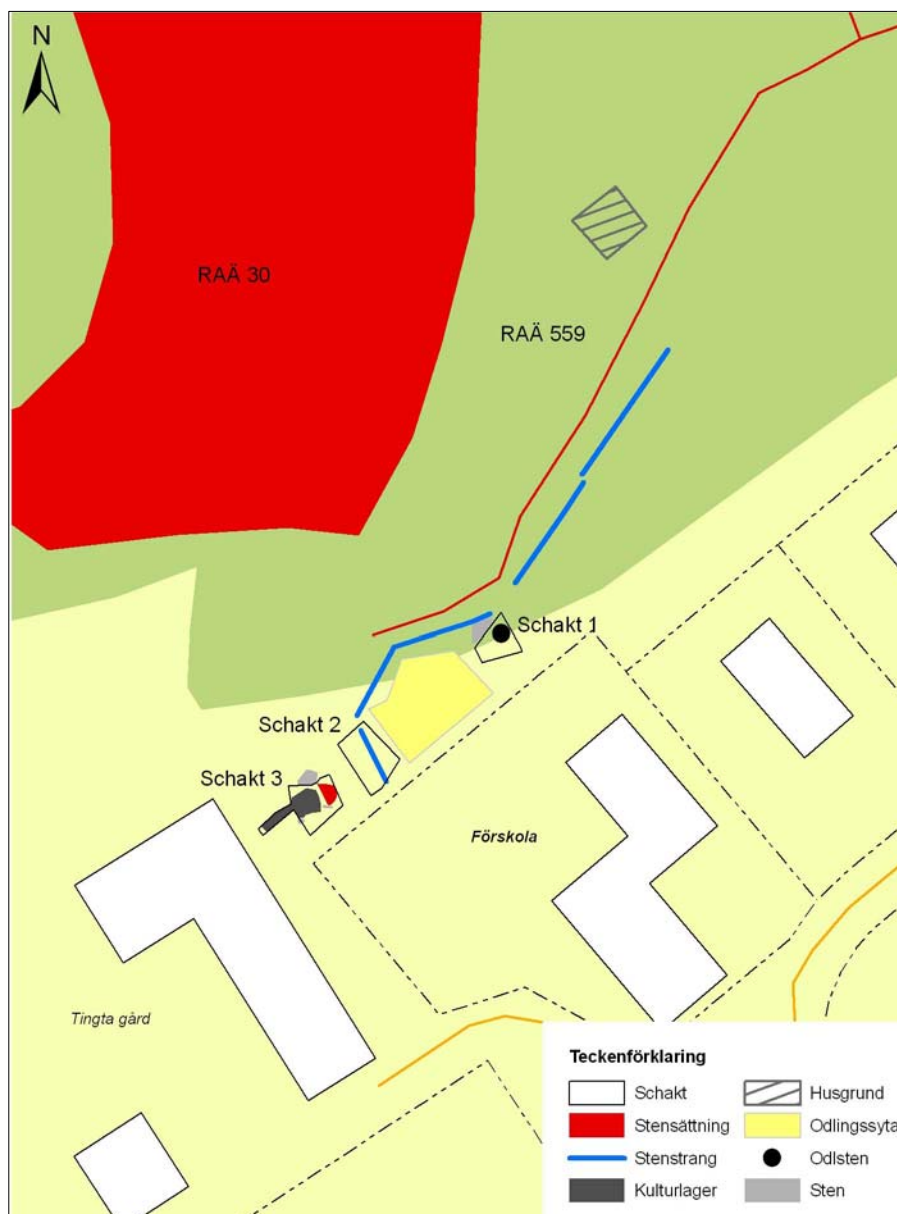
KM dnr:	08020
Länsstyrelsen dnr, beslutsdatum:	431-137-08
Undersökningsperiod:	2008-03-04, 06 och 19
Arkeologtimmar:	19 timmar
Maskintimmar:	10 timmar
Exploateringsyta:	530 m ²
Personal:	Jan Ählström
Belägenhet:	Östjädra 1:246
Ekonomisk karta:	11G 1g
Koordinatsystem:	Rt 90
Koordinater:	X6606106 Y1532739
Höjdsystem:	Ingen höjdmätning gjordes
Inmätningmetod:	GPS
Dokumentationshandlingar:	Förvaras hos KM i väntan på slutförvaring på ATA
Fynd:	-

Figurer

Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet Gävle. Ärende nr MS2006/01407.



Figur 5. Undersökningsplatsens läge, markerat med en ring. Utdrag ur Gröna kartan, blad 11G SO Västerås. Skala 1:50 000.



Figur 6. Schakten, framkomna- och karterade fornlämningar markerade. Kända fornlämningar är rödmarkerade. Utdrag ur digitala Fastighetskartan, blad 11G 1g. Skala 1:1 000.



*Figur 7. Utsnitt av storskifteskartan för Östjädra med stensträngen, odlingsytan och husgrunden markerade.
Skala 1:5 000*



Figur 8. Utsnitt av laga skifteskartan för Östjädra med stensträngen, odlingsytan och busgrunden markerade.
Skala 1:5 000



Figur 9. Utsnitt av häradsekonomen, blad IV Ö 32 Västerås, med stensträngen, odlingsytan och husgrunden markerade. Skala 1:5 000.

